

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Զ. Թ. ՊԱՄՄԵՆԼԼ

ԱՌԻԹ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

ԵՐԳԻՓԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆ

○ ○ ○

Կ ս Յ Ի Ն երեք Արծիւներ,
որ բարձրաբերձ լեռներէ՝
Կը դիտէին աշփերնուն
տակ տարածուած մեծ աշխարհն.
Չէին սակայն նշմարեր
Բիբերն իրենց խուզարկու
Կարծես ուրիշ բան՝ թէ ոչ՝
արծուձագուկ մը փորթիկ,
Սերունդէն այն արծիւին,
Յորուն թեւերն աւելի
Լայնատարած էին քան
թէ միւս երկու արծիւինն,
Եւ գլխուն վրայ կը մտէր
ահեղօրէն հեռ ու կազ:
Կը խօսէին անոնք. նախ
Աւստրիա, որուն սէզ
Նայուածքը չէր հանդուրժեր
կարծես եւ ոչ մի փորթիկ
Ընդդիմութիւն, արծիւի
ձագին այսպէս ըսկըսաւ
Խօսիլ, եւ միւս կողմէն վազ՝
կողզափիլ, խրոխտալիք,
Կը պատրաստուէր ճապարհն,
ըր շաղախել արիւնոք:

Աւստրիա՝ Սերպիոյ

Մըտիկ ըրէ եւ դողա՛,
ո՞վ Սերպիա. Կրկնակի
Միահեծան Պետութեանս
Արծիւն ահաւասիկ քեզ՝
վարազաթեւ սըլլացքի՛
կազմ ու պատրաստ թեւերով՝
Կ'ուղղէ խօսքեր վեհափառ
եւ մեծաշուք՝ իբրեւ ազգ.
Անցան գացին հինգ տարի
եւ գրեթէ չորս ամիսներ
Յորմէհետէ Մարտ ամսուն
վերջին օրուան մէջ ըրիր
Հանդիսաւոր յայտնութիւն,
չքնադազեղ խոստումներ
Եղբայրաբար ապրելու
մեզ հետ՝ ժառանգ կրկնակի
Մեծըն Հոռմայ, ոչ եւս այլ
ստամբակօրէն վէճ հանել
Միացումին կատարուած
իրողութեանը մասին,

Երբ Պոսնիա բարձրացաւ
նախանձելի պատիւին
ձոխ գաւառի մ'Աւստրիոյ,
մեծ եւ ազատ, արքունի
Կայսերական վըճիռով:
Անցան գացին հինգ տարի
եւ գրեթէ չորս ամիսներ.
Ի՞նչ ըրիր դուն, պահեցիր
Խոստումըդ: Ո՛չ. քու բաժինդ
ամօթն ըլլայ, Սերպիա,
Ուարհամարհանքը քու վարձդ.
որովհետեւ թափեցիր
Ջանքեր թունոտ խօսքերով
ցանկութիւններն արծարծել
Բախտախնդիր հրէշներու,
որոնց փափազն էր ընել
Աւստրիական Սըլլաւնեւ,
ըր Ռուսական ըստուկներ.
Հըրահրեցիր դուն գաղտնի
գրապարտութեամբ անարգանքն
Ընդդէմ վըճիմ՝ գերապանծ
միահեծան Պետութեանս:
Այո՛, այո՛, այս ո՞րի
ւանարգանքի ոճիրէն
Չըմընացին եւ ոչ իսկ
պաշտօնեաներըդ ազատ:
Ի՞նչ էր վախճանը դժբանձ
ծըրագրիդ, ի՞նչ էր պըտուղն
Երազներուդ, դաւերուդ:
Քսանութեբորդը Յունիսի
Օրն էր, — դեռ չէր փախըստեայ
լուսին մ'ընթացքն յանգ հաւ,
Երբ մըթին ժամն աշխարհի
հրրապայեց սեւ ու սուգ, —
Որ կըտակով թողուց քեզ
յաւերժական անարգանք:
Աւա՛ղ, ինկաւ Արթիդուք,
սը Ֆրանչիսկոս Ֆերտինանտ
Արիւնըռուշտ ժանտ ձեռքով
մարդասպանի մը վատթար.
Աւա՛ղ, իր քով կողակիցն
իր վեհափառ՝ կեանքին մէջ
Հաւատարիմ՝ մահուան ալ
մէջ նոյն մընաց, ու մեռաւ:
Ո՛հ, դժնէ բախտ որ տարաւ
հոգակախուն այն աններն,
Ո՛հ, խօլ եղեռն որ գարկաւ
հայրուած մ'այնքան քրէթորւ.
Ամթ երկրին ուրկէ դուրս
ելաւ ամօթ մ'այդպիսի.
Ամթ գործիդ. թող ամօթն
ըլլայ արդար հատուցումդ:
Մըտիկ ըրէ. քննութիւնք
եւ քու տըւած վկայութիւնք
Կ'ամբաստանեն, Սերպիա,
քեզ առաջի ազգերուն.
Սերպիական Պեկկրատի
մէջ էր որ դաւն հինուեցաւ
Ջարհուրելի այս գործին.
Եւ գործիքներն աւերիչ
Փոխադրուեցան օգնութեամբ
պաշտօնէից Սերպիոյ՝

Ապացուցուած յայտնապէս՝
 յաւանդներուն վերայն
 Պոսեիոյ՝ դէպ ի այն տեղն,
 որ սահմանուած էր առթել
 Մեզի աղէտք եւ ձեզի
 չըւառութիւն լանարգանք:
 Մենք խիստ երկար համբերող
 ըստասման մէջ յուսացինք
 Տեսնել վախճանն այս բոլոր
 Թակարդներուն, դաւերուն.
 Ըստասցինք խիստ երկար
 զիջողութեամբ մենք ելքին
 Բազմապատկուող այս բեռան.
 վախճանն եկաւ, կըրցցինք
 Ելքը. ինկաւ ժառանգնիս,
 ժառանգութիւնն անտէր Յնաց:
 Մըտիկ ըրէ եւ դողաւ.
 կը պահանջենք մենք քենէ
 Փութանակի երայխիք
 մը կըրքըւած՝ հաստատուած
 Հրաժարելու ասկէ վերջ
 Թշամական նենգերէ,
 Եւ ապրելու դրացիիդ
 հետը իբրեւ բարեկամ:
 Ծանուցադիրն որ կու տանք
 ահա ՚նդունէ, որուն մէջ
 Պիտի գտնես դուն գրուած
 քանի մ'ուրիշ զանազան
 Չնչին բաներ. եթէ դուն
 նըպատաւոր պատասխան
 Տաս ամէնուն՝ պիտ' ըլլայ
 շատ խելացի՝ քան մերժես:
 Այս ծանուցումն յայտնեցինք
 մենք համօրէն պետութեանց.
 Պայմանաժամ կու տանք մենք
 քեզի քըստն եւ չորս ժամ՝:

Լըռեց, ելաւ ու կեցաւ
 Թեւատարած օդին մէջ,
 Ձքմեղանքին՝ զոր պիտի
 բերէր անշուշտ ժամանակն՝
 Անհամբեր էր. զի ինչ ալ
 պատասխանէր Սերպիա՝
 Ինք որոշած էր թէ ան
 պէտք է մեռնի անպայման:
 Մինչ այս մինչ այն՝ Ռուսիա
 կոչուած Արծիւը երկրորդ
 Աս տեսնելով ցնցեց իր
 վարազաթեւքը հսկայ,
 Եւ իր բոյնի ձագուկին,
 սպաննալիքին տակ չլմոր՝
 Խօսեցաւ, կուրծքն՝ ոխերիմ
 կը յուզէին մինչ կիրթեր.
 Ջանաց սփոփել Սերպիան,
 հանդարտեցնել Աւստրիան,
 Մինչ միւս կողմէն կը սկըսէր
 զինավառիկ հապըշտապ:

Ռուսիա՝ Սերպիոյ

«Գուն, Սերպիա, ձագո՛ւ Արծուի
 բոյնին — արծու ճշմարիտ,

Խորհրդանշան ամենէն
 օրհնեալ երկրին, — երկր՝ ուր
 Ազատութիւնը կու տայ
 Արդարութեան համբոյրներ —,
 Որուն թեւերն հովանէ
 պաշտպան են լայն թուխտերուն,
 Ունիս դուն այս փորձանքիդ
 մէջ պէտք մերին օգնութեան:
 Խնդրէ առանց երկիւղի,
 մըրժման պիտի չհանդիպիս.
 Աւստրիական թէն ցիտ
 նը հւ ազուաւը զերման
 Հարուածելու անհամբեր
 ճապարանքով սաւառնին:
 Ինչ. պիտ' արծուիկը զիջի՞
 փայփայելու խրոխտանքին.
 Ո՛չ. զի թեւերն Արծիւին
 սրբաթըռիչ են եւ լայն,
 Եւ սակայն քիչ մը դադար
 պէտք է՝ մենք դեռ մեր վըսեմ
 Բարձրութենէն չխոյացած
 աւստրիական ցինին վրայ
 Ստաակչօրէն. մենք պիտի
 խընայէինք մինչեւ իսկ՝
 Աւստրիան եթէ ետ
 կենար, զի մենք շախշախիչ
 Թէն ուժով՝ հւ սակայն
 խաղաղասէր ենք նաեւ:
 Բայց եթէ միան մեր ճիգերն
 անզօր՝ անպտուղ, եթէ մեր
 Միջնորդութիւնը վրիպի
 մեր ոսոխներն յուզելէ,
 Ո՛հ, այն ատեն Ռուսիոյ
 խաղաղութեան սէրն անգամ
 Պէտք է տեղիք տայ, եւ բախտն
 Աւստրիոյ կնքըւի
 Ի՛ր խրոխտութեամբ. մի՛ վախար,
 երեւելի դու մանուկ.
 Սառնաստորոյ Պալլադիկի
 ափունքներէն հեռաւոր
 Մինչեւ ծովերն արեւոտ
 ուր կը հոսէ Գանուր գետ
 Իւր ալիքներն, ամէնուն
 հարթ հաւասար, ամէնքէն
 Սիրուած օրէնքը մեր քաղ-
 ցըր կը սփռէ ճաճանչներն.
 Լեհաստանն որ ուզէր
 պիտի մերժել մեծութիւնն
 Եւ փաթթըւի միւսանգամ
 միջակուութեան, մինչեւ հոն
 Ուր Սիպերիա կը պաշտէ
 հիացումով բարեկամն
 Որ իրեն դրաւ օրէնքներ
 անգուգական. մանուկ դու,
 Մեր բարեկամն ես դուն ալ
 ու մեր եղբայրը, թէն
 Աւաղ մեր քաղցըր ցուպին
 տակ չես բազորդ ու հաղորդ
 Եղբայրական համաշունչ՝
 համակամ մեր միութեան.
 Աւաղ, զի վտանգը երբեք
 հոն չըզործէր պիտի մուտք:

Քեզ կը սիրենք սակայն դեռ՝
մեր փարախէն թէնս դուրս.
Եւ մենք հըպարտ կը զգայինք
մեզ՝ երբ մեզի կ'ըսէին
Թէ՛ որքան հեզ, իմաստուն
եւ զեղեցիկ կը մեծնար
Գառն՝ որ իբրեւ մոլորեալ
կու լայինք, ձագը թըռած:
Այո՛, քեզ դեռ կը սիրենք,
լանյուսութեանը մէջ քու՝
Անպարտելի մեր մոյթով՝
պիտի օրհնենք ուղղութիւն
Ամենասուրբ քու դատիդ:
Ընդունուած է աղաչանքդ.
Համբերութիւնը թէ՛նս
կը հրամայէ մեզ դադար,
Դուսն սիրտը բարձր բռնէ,
զի սպանալիքն ու խրոխտանքն
Աւտորիոյ, պիտի վա՛ն
դը խորտակուին կորանքով»:

Վերջացուց ան, եւ ճեղքեց
լայնատարած թեւերով
Երկնչոտ հովիւ, եւ իսկոյն
սաւառնաթիւս սլացաւ վեր.
Մինչ կը թռչէր աւերներ
գուպկելով քառնելի,
Գերման Արծիւը ելաւ
եւ խօսեցաւ բարձրաձայն:

Գերմանիա՛ ամբողջ աշխարհի

« Լքեցէք ազգք եւ ազինք.

— Որ ենք ընտրեալ ժողովուրդն
Աստուծոյ — դեռ չըշանթած,
Անընդդիմակ՝ ինչպէս է
Դժբայէրին, ամպարիշտ
Ձեր հոգիները Դժոճիք
ուղարկելու ենպընթաց,
Մըտիկ ըրէք. նկատելով
Արծին իր վեհ բարձունքէն,
Ձերդ մարգարէ, կը տեսնէ
բոցանարակ քաղաքներ,
Եւ նայելով այսպէ՛ս՝ վրան
մաղձոտութիւն կը տիրէ:
Ժամանակ կայ դեռ, կեցէ՛ք:
Մտիկ ըրէք մեր խորհուրդին.
Թող Սերպիան տապալի.
Թող ռուս թռչունը յիմար
Գոցէ անգամ մ'ալ թեւերն,
եւ դժբեղակ իր բախտէն
Փետուրներուն տակ ծածկէ
դէմքն աւելի՛ եւս յիմար:
Աստուծոյ մենք ժողովուրդն
ընտրեալ՝ Իրմէ՛ ներշնչուած,
Արդարութեամբ զինավառ
եւ Հաւատքով զգեստաւոր,
Ընտրեալ իրմէն խրատելու
մահացուներն ապիկար.
Մըտիկ ըրէք հլուաբար, —
թէ ոչ՝ եւ ի՞նչ այն ատեն.

Ահեղ է, ո՛հ, երկաշարժն
որ կը զգեսնէ դղեակներ
Եւ լայնանիւտ քաղաքներ
հիմնայատակ՝ ջարդուփշուր.
Ահեղ է, ո՛հ, հրաբուխ
խը բոցանուտ եւ կարմիր
Որ կը փսխէ հալած ռումբ
եւ կը խուժէ յորդահոս
Ալիքներով լաւայի
դէպ ի մախիզ տեսարանն,
Ուր դեռ երէկ իսկ կային
բնակութիւններ, բնակիչներ:
Այո՛, ահեղ է, սակայն
խաղալիքներ են ասոնք,
Օրինակներ են շնչին
ամենազօր հնարքներուն
Մարտերու մեծ աստուծուն,
Երբ կը դրդէ կը մըղէ
Իր ժողովուրդն որ փութայ
ապականեալ աշխարհի
Մաքրել աղտերն ու կեղտերն:
Ո՛հ, եթէ հնար ըլլար ձեզ
Մտքով յղանալ, ո՛հ, պիտի
մեռնէիք ձեր սարսափէն.
Ձեր հոգիներն իսկ պիտի
մեռնէին երբ լըսէիք
Միայն զընդթիւ ու դոփիւ.
Նը գունդերուն Աստուծոյ.
Ո՛հ, դուք պիտի քաշուէիք
իմաստութեամբ, չըսրէիք
Սուրբը ձեր: Ձեզ ըսած
ըլլանք, եղբ քիմաստուն.
Թող Ռուսիա մեկուսու
մընայ, եւ թող Սերպիա
կըրէ պատիժն իր արդար:
Մոռցա՛ք արդ դուք, ո՛վ երկրի
Թագաւորներ, ծնունդն արդի
Սերպիական պետութեան:
Ըսած ըլլանք ձեզի, ո՛վ
ինքնակալներ, քաշուեցէ՛ք.
Արքաներու չի վայեր
արքայասպան հրէշներու
Համար կռուիլ. Սերպիան
թող կորսընի, արժանի
է՛ այդ բախտին. Ռուսիան՝
թող խաղայ դերն որ իրեն
Թեւադրէինք պիտի մենք.
Թող Ֆըրանսան ընդունի
Պաշտպանութիւնն որ իրեն
ընծայեցինք — լաւագոյն
Ըլլար պիտի քան թէ՛ լար
արցունքն որով լացաւ ան
Յիսուն տարի չիկայ դեռ
իր քաղաքներն այրուած՝
Տիրապետուած՝ նուաստացած.
արժանաւոր պատուհաս.
Թող Անգլիան լաւ յիշէ՛
երբ չափազանց ուշ չէ դեռ,
Թէ ո՛վ օգնեց հասնելու
համար իր բարձր դիրքին.
Վաղերուի Դաշտը թող
յիշէ՛, յիշէ՛ թէ ո՛վ էր

Իր թշնամին այն ատեն,
 Եւ ով էր իր բարեկամն:
 Ո՛հ, իմաստուն եղիք դուք,
 մի՛ փնտռե՛ք մահ տարածամ.
 Ամպարը չտին կը սպասէ
 Դժոխքը բերանը բացած.
 Հաւատարիմ է Աստուած
 մեզի՛ որ ենք ժողովուրդն
 Իր սեփական. գիտցէք աս.
 Թէ՛ մեր պատիւն է՝ պատիւն
 Աւրտորոյ. մենք կ'ազդենք,
 խորհուրդ կու տանք, եւ սա,
 Եթածկն չունինք. զգոյ՜ եղիք. |կայն
 քաւ լիցի, ո՛հ, մի՛ գոյցէ
 Երկիրը դողը առած՝
 հիմունքներէն սասանի՞»:

Ան խօսեցաւ. Քրիստոնեայք
 արձակեցին Պատերազմն
 Իր կապերէն, խեղճելով
 սարսափահար ողջ աշխարհն
 Աւիքներու մէջ արեան.
 մինչդեռ ազգեր բազմաթիւ
 կը փութային նախնիի՛
 վարակուած նոյն սրբաբուսով:
 Եւ նախ կու գար Ֆրանսիան՝
 դրդուած երկու պատճառէ,
 Երկուքն ալ չար եւ բարի
 — Թէ՛ կը խաբուէր՝ չեմ գիտեր,
 Բայց իր մտքին մէջ չունէր
 ամենեւին տարակոյտ
 Թէ՛ իր կորուստն որոշած
 էր Բուրսիա, թէ՛ շատ շատ
 Աբդալա խեղճ պատերազմակ
 չար էր՝ իր մէջ ծածկելով
 Ֆրանսիայի նախնիի՛ մ'ոխերիմ.
 Այսպէս ան բարկ ցասումով
 մը կը փութար դէպ ի մարտ.
 Պաշտպանութիւն՝ չքանդանքն
 էր, իսկ փափազը՝ վերէժ —
 Բաց ասկէ՛ պիտի հանգոյցով
 Ռուսաստանի էր կոպտած
 Եւ չէր կրնար Բուրսիոյ
 վախէն իր խօսքը կոտրել:
 Ո՛հ, Ֆրանսա, դու գեղեցիկ
 Ֆրանսա, նոյնքան քաջարի
 Եւ մարտագող, ինչպէս հին
 ատեն ուր սէզ դըրօշներդ
 կը ցըցուէին ծովու վրայ
 զինանշանօք պաղպաղուն,
 Մենապաշտաւ ապացոյց
 ասպիւստութեանդ անզուգակ:
 Ո՛հ, Ֆրանսա, է՛ր ստորնացան
 ամենազինու գաւակներդ,
 Որոնք վախճանն անգամ ցած
 պիտի չգօրէր մոռցընել
 Իրենց ցեղին բովանդակ
 յիմարութիւնն ու ախտերն.
 Աշխարհի նախ զարդ, յետոյ
 իր քարուականքն ու ամօթ:

Ա՛յ, եղան արդարեւ
 գեղադէ՜լ զարդ ու պաճոյճ,
 Զի գարշելի պատերազմն
 իսկ կ'ըլլար եւս չքանադ,
 Կամ գէ՛թ նըւազ դժպիւն
 էր եւ դժնէ՛ քան առաջ,
 Զի Արէսն ինք կը վարուէր
 քաղաքավար օրէնքով:
 Բայց հիմա ուր ամէն ինչ
 մնացած է, ուր բարեկիրթ
 Ազնուութիւնը խամրած
 ազատութեամբ մը պատիր,
 Ուր չիկայ մէկն համօրէն
 Եւրոպայում՝ որ հոգին
 Զօրէ՛ փրկել ըլլալէ
 մարտի գերի աւկամայ.
 Արդ՝ ուր ազգերն համօրէն
 կը պանծացնեն մշակոյթնին,
 Աւելի եւս զարշելի
 բան մը կ'ըլլայ պատերազմն
 Քան այն ատեն երբ առիււ
 ծը թնաւոր Ասուրի
 կը զարդարէր մեն Նիւուէն
 Արեւելքի գանձերով:
 Կը գործածէ չարաչար
 մարդ իր ուղեղն. իր ձիւքերն
 կը թռչին վեր ծնած երկրէն
 երկնքին դէմ խորխուսու,
 Եւ կը դիտէ մտքին աքն
 անխուլ խորքերն ովկիանու.
 Բայց բոլոր այս գիտութիւնք
 կը գործածուին լոկ մարտի:
 Համօրէն այս ստացուածքներն
 ըլլայ օգի թէ՛ ծովու
 Մարդուն չըսուին ուրիշ բան
 բայց տառապանք ու հոգեր.
 Հըսկայ քայլերն որոնցմով
 յառաջդիմեց Գիտութիւնն՝
 Արդիւնքն եղաւ աւելցնել
 լոկ աղէտները մարդուն.
 Բըժըշկութիւնը նոյն իսկ,
 որ ընդունակ կը թըւի
 փաստը շրեւու՝ չի կրնար
 ռուբի մը խոցն աւաքել:
 Երազներու սակայն մէջ
 կը մտորիմ ես ահա,
 Թողլըքնով քրիթուածիս
 նիւթը. դառնանք Ֆրանսայի,
 Թէ՛ս ալ բան չի մնար
 ըսելու իր նըկատմամբ,
 Բայց թէ միայն մարտին Մարտ.
 որեւ համար — Ինչեցող
 Հացկատակաց: Մարտ, եւ ինչ
 բանի համար — Խաբուսիկ
 Իրաւունքի, զոր որպէս
 զի ձեռք բերէ Ռուսիսիէր՝
 Զեռքն արիւնի թաթխեց մէջ.
 Եւ որ անկէ՛ Ֆրանսայի
 Թողուց արատ մը լոկ ժանտ:
 Բաւ է այլ եւրս, բաւ է.
 Ֆրանսայի կը կուտին
 Ֆրանսայի համար միշտ:

Թէեւ մարտն իր վիպակաւ,
 նը մերկացած՝ կը մնայ միշտ,
 Նոյնը փոխեցան զըստկին
 ունեագոյնին տակ՝ ինչպէս
 Երբեմն ոսկի շուշանին
 ծաղիկներուն տակ։ Ֆրանսան
 Առաջին էր. Անգլիան
 սակայն կու գար ետեւէն,
 Դեղեւեցաւ ան երկար՝
 վարանամբն՝ դանդաշուն,
 Բայց վերջապէս եղաւ,
 ո՛հ, արտասովոր տեսարան՝
 Բարեկամ հին ոսոխին,
 բարեկամին հին՝ ոսոխ.
 Ո՛հ, Անգլիա, թէ աղբոսն
 էր մահամերձ Պելճիոյ
 Որ քեզ ստիպեց մասնակցիլ
 այս ահաւոր ոճիրին.
 Թէ սարսափն էր իր աղբոյց
 աղէտներուն՝ որ տարաւ
 Քեզ՝ իբր ասպետ թափառիկ՝
 երազահաս եւ հըզօր
 Մշտատատան ծովերու
 վրայէն՝ նըժարն հակելու —
 Եւ ուրիշ ոչ ոք պիտի
 կրնար հանել ի դերեւ
 Գերմանական յարձակումն —,
 եթէ պատճառը այս է,
 լաւագոյնէն զատ ամէն
 բան բրիտ իմ կարծիքովս.
 Քան զի ամէն բանէ վերջ՝
 ուղիղ ճամբայ մը կայ բաց
 Ազգին առջեւ որ ուզէր
 պիտի մընալ մըտերիմ
 Քրիստոսական հաւատքին.
 «Այսօր էր տեղը դարձուր,
 Ըսաւ ինք Տէր, զի առնա՛ւ
 զը սուր սըրով պիտի իյնայ»:
 Բայց թէ զըճում աւելի
 պատճառներ քեզ դրդեցին
 Դիմել զէնքի. եթէ դուն
 ցանկացար լոկ վաճառքի
 Շահըդ բարդել, կամ պահել
 աւելի եւլըս հըզօր
 Քու ծովային պետութիւնդ՝
 որուն կ'իշխես միահեծան,
 Եթէ նըման պատճառներ
 նոյն իսկ մասամբ՝ մարտերու
 Նախօրեակին ծանրացան
 վըրադ. եւ կամ եթէ դուն
 Անձեւ սարսափ մը տեսար
 Ապագայի հեռուոր
 Ագրորուն մէջ, այն ատեն,
 ով Անգլիա, միւսերուն
 Հարթ հաւասար յանցաւոր
 ես, եւ ինչո՞ւ դուն ըզքեզ
 կը համարիս աւելի
 եւլըս օրհնեալ, ոչ ոք՝ թո՛ղ
 Խիղճը անոնց որ ունին
 բախտըդ ձեռքին մէջ իրենց
 Եւ ինքն Աստուած՝ չի տեսներ
 այս բաներն. Ես չեմ կրնար

Տեսնել — եւ ինչ որ կրնամ
 գիտնալ ես այս է ահա.
 Թէ հարուածի փոխարէն
 կ'ընցիր դուն ալ հարուած:
 Կը դառնայ մարտն աւելի
 սատակչական եւ վայրագ.
 Երկինք ինքնին ցայգին հետ
 կը շփոթէ լոյսն օրուան,
 Մինչ Քրիստոնեայք կը մրցին
 սպաննել իրենց Քրիստոնեայ
 Հարազատներն այն ամէն
 արուեստներով զոր կարող
 է Գիտութիւնն ընձենել.
 սակայն իրենց եղբայրներն
 երբ խոշոշուած կը մեռնին
 հեծեծամուռն ճողնտիւնով,
 Կ'աղաղակէն դեռ Սիրոյ՝
 Խաղաղութեան Աստուծուն,
 Անուշադիր թէ Քրիստոս
 արգիլեց սուրը քայել —
 Եւ ամէն ոք կը պարծի
 իբր Տիրոջ ախոյեան:
 Քրիստոնեաներն հեթանոս
 դաշնակիցներն կը վարձեն,
 Միակ փափագը իրենց՝
 ջնշումն իրենց թշնամեաց:
 Մտիման Թուրքը կ'ըլլայ
 Գերմանիոյ բարեկամ,
 Կը ծառայեն Անգլիոյ
 դատին Հնդկին ու Հաբոսն,
 Երբ վայրենի խուճուծներ
 կը բռնեն պարը մարտի
 Ֆրանսայի եռագոյն
 դըրօշին շուրջն, եւ այսպէս
 Իւրաքանչիւր ազգ կը մղէ
 կեղծաւոր կոռւ ու մրցում,
 ձիւտ ինչպէս կոռւ կը մրդեն
 անզըթութեան եւ ուժի:
 Խելագարներ որ կու տաց
 ազատ ընթացք ըսպանման
 Իւրաքանչիւրն իր փրցուն
 շահուն համար. չըմեղանքն՝
 Ասպիտութիւն եւ կամ շահ,
 պաշտպանութիւն կամ անձի,
 Միահեծան պետութիւն
 ցամաքի կամ թէ ծովու,
 Դաշնակցութիւն, եւ կամ ինչ
 որ կարելի է, ինչ փոյթ,
 Խելագարներ, հաւասար
 մարդասպաններ էք դուք ալ.
 Երկնքին մէջ՝ Երկրի վրայ
 չիկայ ձեզի համար տեղ:
 Եւ դուք բոլոր մարտիկներ
 քաջ՝ որ անոնց սըտախօս
 Խորհուրդներուն կ'ունկնդրէք,
 արձագանգներ էք ունայն,
 Օգնականներ, մեղսակից
 . ոճիրին ձեր Գլուխներուն.
 Ինչպէս պիտի ձեր թափած
 արիւնք լուաք ու ջնշէք:
 Կը կախուի գորշ մատախուղ
 մը Նայամէտ դաշտին վրայ,

Եւ կ'արտանեն տերեւներ
 փրտած մարգերը խամուր.
 Օրն է ցրտին եւ հանդարտ,
 Նիրհելու հետ են հովերն,
 Եւ ամպերու կոյտն յոգնած
 դադարած արցունք թափելէ:
 Ամէն ինչ խոնջ է, միայն
 կայ Պատերազմը ճիւղաղ,
 Որ բոցածոծ մտրակով
 կու տայ չխարհի հարուածներ.
 Ամպերուն հետ սրբած են
 կիներն այրի մընացած
 Իրենց արցունքը կիզիչ,
 քաշքըշուելով միշտ իրենց
 Պարապ ու լուռ տուններուն
 քովէն. սրղաք կը խաղան
 Միշտ՝ առանց հոգ ընելու
 գորշ երկինքներն ու վիշտերն
 Որ կը սպաննեն, Դէպ չ'իտիս՝
 մարդիկ հազար ու հազար
 Սարսափելի մըթութեան
 մէջ անխընամ նետուած են
 Հասարակաց փոսերու
 մէջ խառնիխուռն, եւ վըբան
 Տղմուտ իրենց հողվարին
 Ճակատագիրն այսպանող
 Կը ծիծաղի, տեսնելով
 որ կը հանգչին հետն անոնց
 Զորս կ'առէին, եւ իրենց
 սեւ ոսկորները կ'ըրթան
 Կը խառնըին քըսմնելի
 պիղծ փրտութեամբ ոսկրերուն
 Եղբայրներու՝ որ գիրար
 կը ջնաւային փողոտել:
 Դէպ Արեւելք՝ հազարներ
 ինկած փռուած դիտապատ՝
 Գետակներու հոսանքն,
 րը կը ներկեն կարմիրով,
 Եւ սոսկումով կը լեցնեն
 ամէն հովիտ, ձոր ու փոր,
 Հրամցնելով բլուրներու
 վրայ գիւղակեր թռչուններն:
 Ո՛հ, արիւն կայ յափրացած
 երկրի վըրայ, եւ սպանումն
 Առօրեայ գործն է մարդուն,
 եւ այս բոլոր՝ ցրուելու
 Արթունքի մը ձանձորոյ
 թը, կամ ժամանցն ամպարիշտ
 Պոնաբարդի մ'անճարակ.
 այս ինչ սնապարծ պետութեան
 Համար համբաւ դիզելու,
 կամ բարգաւաճ գործելու
 Տուրեառն այն ինչ անարգ
 ռամպաբարոյ վարչութեան.
 Եւ այս բոլորն ոտայնն է
 կըկուած սէրէն Հայրենեաց,
 Հիւսուած պատիւր սուտերով՝
 որոնց հաւատք կ'ընծայէ
 Դիւրահաւանն. այս բոլորն՝
 ատելութիւն եւ արիւն,
 Գերեզմաններ անանուն,
 զըրաւներ են գոր կու տան

Գերիներուն բռնաւորք:
 Եւ սակայն ինչպէս կրնամ
 Պարտաւ դընել քաջներուն՝
 որ կ'իջնեն վար ասպարէզ
 Անտրտունջ հոն մեռնելու,
 մինչ ես հանգիստ ապահով
 Տապանագիր կը գրծեմ՝
 իրենց, եւ կամ կը թըւիմ՝
 Երգիծաբան իբրը մարդ՝
 անոնց վըրայ ծիծաղի.
 «Եւ երէ ես կը խնդամ
 հոս ո եւ ի իրի վրայ՝
 Պատման այն է որ իրաւ»*.
 որովհետեւ տխրութիւնն
 Ամոքել չի կրնար բնաւ
 մարդուն վիշտերը տըխուր,
 Բայց երգիծանքը բացաւ
 ամենակոյր աչքն յաճախ:
 Քաւ լիցի ես պարտաւմ՝
 դատապարտեմ կամ Մուսան,
 Իմ նըպատակս էր կանգնել
 թումբ մ'հոսանքին դէմ մար-
 թէն բառերս որ մըրըկին [տին,
 կը հրամայեն դուլ՝ դադար,
 Խաղաղութեան կամուրջին
 համար խիճեր ըլլան լուկ:
 Թրգմ. Հ. Արսէն ՂԱԶԻՆԵԱՆ

* Լրբ Պայրն.

ՀՈՐՈՅԻ ԵՂԻՇԵՆ

(Շար. տես Բազմավէպ, 1923 էջ 374)

Իւր սրբագրութիւնները

Յարգելի հեղինակը եթէ ինչ ինչ կէ-
 տերու մէջ յաջողներ է՝ սակայն սխալ-
 ներ ալ չեն պակսիր, այսպէս.

Էջ 77. — «(Սատանայ) ի Յորդանանոս
 յորձանսն սուգեայ կիզոս» (!!) և կը յաւե-
 լու. «Այսչափ դարերէ ի վեր ոչ ոք ան-
 դրադարձեր է այս անհոռի կարկտանին
 (...) հեղձու. (կ'երեւայ թէ սկզբնական
 քնագրին հեղձու—ին առաջին հինգ տա-
 ուերը ցեցակեր ըլլալուն՝ գաղափարով ա-
 պուշը կիզը յարմարացուցեր է անոր տեղ,
 առանց մտածելու թէ շուրջ այրիչ յատ-
 կութիւն ունի»)».

Բայց կը ներէ Հորոն, եթէ այդ իւր
 ապուշ համարեալին հետ ըսեմ որ ջու-